

NGOẠI NGỮ VỚI BẢN NGỮ

“TROP CHER” THÀNH “TRÈS CHAUD” LÀ NÓI LÁI CỦA NGƯỜI PHÁP HAY NGƯỜI VIỆT?

QUÁCH DUY BÌNH
(Đại học Cần Thơ)

1. Đặt vấn đề

“Thú chơi chữ” của hai tác giả Lê Trung Hoa và Hồ Lê là một công trình biên soạn công phu với nhiều ngữ liệu quý giá, tổng hợp được nhiều kiểu chơi chữ của người Việt, phân chia thành 14 chương, đề cập đến nói lái, đảo từ, đảo ngữ, đồng âm, đồng nghĩa, nghịch nghĩa, mô phỏng, trùng điệp, vv. Ở chương một có câu chuyện khá lí thú về hiện tượng nói lái với hai tổ hợp từ tiếng Pháp là “très chaud” (nóng quá) và “trop cher” (đắt quá). Câu chuyện đó như sau:

Một người vợ Việt đi với chồng Pháp vào một tiệm bán tranh sơn mài. Thấy chủ tiệm nói thách quá, vợ rí tai chồng:

- Très chaud! Très chaud!

Người chồng tưởng vợ kêu cửa hàng nóng nực quá nên mua vội bức tranh. Ra ngoài, vợ trách:

- Đã bảo đắt quá mà cũng cứ mua!

- Mình bảo lúc nào?

- Người ta không thể nói trực tiếp, sợ chủ tiệm bực mình nên phải nói *très chaud*, tức là *trop cher*. Vậy mà không hiểu.

Thì ra người chồng đã không hiểu ý vợ! Mà làm sao hiểu được trước lối chơi chữ quá ư bất ngờ như vậy! Nội dung câu chuyện không biết thực giả đến mức độ nào song cách chuyển “trop cher” (đắt quá) thành “très chaud” (nóng quá) quả là cách chơi chữ tài tình và đầy thú vị mà ta gọi là nói lái. Vậy đây là nói lái theo kiểu người Pháp hay theo cách của người Việt? Nếu người Việt biết và thích nói lái thì

người Pháp có nói lái hay không? Nếu có thì như thế nào? Để có câu trả lời xác đáng, thiết nghĩ không gì thiết thực bằng tìm hiểu nói lái của người Pháp và nói lái của người Việt.

2. Nói lái của người Pháp

Nếu có ai hỏi rằng người Pháp có nói lái hay không thì câu trả lời sẽ là có và đừng quên rằng thuật ngữ *contrepèterie* được từ điển ta dịch là trò nói lái hay lối nói lái và được tài liệu tiếng Pháp giải thích là lối chơi chữ chủ yếu là hoán vị một số yếu tố ngữ âm (âm tiết hoặc âm vị) sao cho có được một phát ngôn mới xuất hiện như một biến dạng khôi hài của phát ngôn ban đầu. Phát ngôn ban đầu thường là nghiêm túc, còn phát ngôn thứ hai, là biến dạng từ phát ngôn ban đầu như vừa nói, thì hay có tính bông đùa nghịch ngợm. Phát ngôn thứ hai có được trên cơ sở hoán chuyển âm tiết, nguyên âm hoặc phụ âm (đầu hoặc giữa) của phát ngôn ban đầu. ví dụ:

- Hoán chuyển phụ âm đầu:

1/ **Mouche-toi!** → **Touche-moi!**

2/ **Bricoler chez le passeur** → **Picoler chez le brasseur**

3/ **Changez les maths!** → **Mangez les chattes!**

4/ **Le Matin de Paris** (tạp chí) → **Le patin de Marie**

- Hoán chuyển phụ âm đầu với phụ âm giữa hoặc ngược lại:

5/ **Bêcher trois allées** → **Lécher trois abbés**

6/ **Les amas de patentes** → **Les appas de ma tante**

- Hoán chuyển phụ âm giữa:

7/ Ces macaques font malotrus → Ces matraques font mal au cul

- Hoán chuyển nguyên âm:

8/ Des maths impossibles → Des mottes impossibles

- Hoán chuyển âm tiết:

9/ Au Zambèze, les filles sont belles et gentilles. → Aux Antilles, les filles sont belles et j'en baise.

Trên đây là một số hoán chuyển đơn giản, trong khi đó có những hoán chuyển phức tạp hơn, ví dụ: dansé comme un ballot (nhún nhảy như cái ba – lô) → danbé comme un sallot (chưa có nghĩa) → bandé come un salaud (có nghĩa là: bị băng bó như một kẻ điên già).

Cần biết rằng với lối nói lái contrepèterie người ta quan tâm chủ yếu đến mặt âm thanh của phát ngôn miễn sao cho có nghĩa, thế cho nên:

1/ “Mouche - toi!” (hay hỉ mũi đi) có thể nói lái thành

“Touche - moi!” được hiểu “hãy sờ mó tôi đi!”

2/ “Bricoler chez le paseur” (hí hoáy sửa chữa ở chỗ người đưa đồ) có thể nói lái thành:

“Picoler chez le brasseur” được hiểu “nốc rượu bia ở chỗ người bán bia rượu”.

3/ “Changez les maths!” (hãy thay đổi môn toán!) có thể nói lái thành:

“Mangez les chattes!” được hiểu “hãy ăn những con mèo cái!”

4/ “Le Matin de Paris” (buổi sáng Paris) có thể nói lái thành:

“Le patin de Marie” được hiểu “cái pa – tanh của Marie”.

5. “Bêcher trois allées (xới đất ba lối đi) có thể nói lái thành:

“Lécher trois abbés” được hiểu “liếm ba tu viện trưởng”.

6. “Les amas de patentes” (những đồng giấy chứng nhận thuế môn bài) có thể nói lái thành:

“Les appas de ma tante” được hiểu “sự quyến rũ của người dì tôi”

7. “Ces macaques font malotrus” (những con khỉ ma – cái này có vẻ thô lỗ) có thể nói lái thành:

“Cas matraques font mal au cul” được hiểu “những cái dùi cui này làm đau cái khu”.

8. “Des maths impossibles” (toán học bất khả thi) có thể nói lái thành:

“Des mottes impossibles” được hiểu “những cục đất tro li”.

9. “Au Zambèze, les filles sont belles et gentilles” (ở khu vực sông Zambèze, các cô gái thì đẹp và dễ thương) có thể nói lái thành.

“Aux Antilles, les filles sont belles et j’ en baise” được hiểu “ở vùng biển Antilles, các cô gái thì đẹp và tôi hôn hít mấy cô”.

Có lẽ cần biết thêm rằng thuật ngữ *contrepèterie* (đôi khi nói gọn lại là *contrepet*) còn dùng để chỉ bản thân phát ngôn sinh ra từ sự biến dạng của phát ngôn ban đầu. Và có lẽ cũng cần phân biệt nó với *lapsus linguae* tức nói nhịu. Nói nhịu là nói nhầm tiếng nọ ra tiếng kia, tức không có ý đồ, trong khi đó nói “trop cher” thành “très chaud” theo câu chuyện kể trên là có ý đồ hấn hoi và đem lại một ý nghĩa mới khi chuyển đổi các yếu tố ngữ âm bên trong phát ngôn. Việc chuyển đổi đó được thực hiện bằng cách hoán chuyển nguyên âm với nhau: “trop cher” thành “très chaud”. Đến đây chắc ta có thể kết luận được rằng nói “trop cher” thành “très chaud”, hoặc ngược lại, là nói lái theo kiểu người Pháp.

3. Nói lái của người Việt

Người Việt chúng ta chắc không ai là không biết nói lái. Mà nếu có ai đó hoàn toàn không biết nói lái thì chắc hẳn cũng đã nghe nói đến hiện tượng này trong giao tiếp. Vậy nói lái của người Việt diễn ra như thế nào? Đã có không ít tác giả nghiên cứu nói lái của người Việt. Trong phần này chúng ta tìm hiểu thử xem nói “trop cher” thành “très chaud” có phù hợp với cách nói lái của người Việt hay không.

Chúng ta đều biết rằng tiếng Việt là ngôn ngữ đơn âm. Mỗi âm tiết gồm ít nhất có ba bộ

phân: âm đầu, phần đầu, thanh điệu. Các âm ở từng bộ phận của hai âm tiết có thể chuyển đổi cho nhau, do đó từ hai âm tiết bất kì dứt khoát có thêm nhiều âm tiết mới. Về mặt lí thuyết có tất cả 6 cách chuyển đổi. Chẳng hạn với tổ hợp “đầm tiều” ta có:

1. Chuyển đổi âm đầu: “tầm điệu”
2. Chuyển đổi phần vần: “điều tám”
3. Chuyển đổi thanh điệu: “đám tiều”
4. Chuyển đổi âm đầu và phần vần: “tiều đám”
5. Chuyển đổi âm đầu và thanh điệu: “tám điệu”
6. Chuyển đổi phần vần và thanh điệu: “điều tầm”

Xét về mặt số lượng âm tiết, trong trường hợp này chúng ta có hai âm tiết. Tuy nhiên số lượng âm tiết trong một tổ hợp có thể lên đến ba bốn hoặc nhiều hơn. Cho dù vậy hiện tượng nói lái chỉ diễn ra với hai trong số các âm tiết đó, thường là với âm tiết đầu và âm tiết cuối, ví dụ: “Bồ Đào Nha” nói lái thành “bà đào nhô”.

Xét về mặt nội dung ngữ nghĩa, chúng ta thấy có hai trường hợp: có nghĩa và không nghĩa. Thường thì người ta nghĩ rằng trong giao tiếp phải nói cái gì đó cho có nghĩa song trong thực tế trường hợp không nghĩa vẫn thấy xuất hiện, chẳng hạn để gây bất ngờ, gây chú ý, tránh nói thẳng, tránh điều bất tiện khi nói ra... Nói hay viết “cuồng trời” thay cho “thoát y” hay “nude” chẳng hạn, mà đôi khi ta có dịp bắt gặp trên báo chí, ấy là để tránh điều bất tiện khi phải viết hay nói ra.

Còn với “trop cher” mà người ta có được “très chaud”, ấy là vì sao? Thiết tưởng để giải quyết vấn đề cần phiên âm chúng sang cách đọc của người Việt: “trop cher” đọc là “trô se” và “très chaud” đọc là “tre xô”. Qua đây ta có thể hiểu được tại sao với “trô se” mà có được “tre xô”, ấy là nhờ hoán chuyển phần vần của hai âm tiết trong tổng hợp, như vậy là nói lái theo cách người Việt không sai một chút nào.

Cuối cùng có lẽ cũng cần phải phân biệt nói lái với nói nhịu trong trường hợp sau: Có lần tại một buổi lễ trao tặng học bổng của công ty FAHASA, một đại diện sinh viên lên phát biểu cảm tưởng. Ban đầu còn nói đúng FA – HA – SA nhưng sau đó có lẽ do tinh thần bất ổn mà nói thành SA – HA – FA rồi SA – FA – HA, HA – FA – SA, FA – SA – HA, vv... Đây là nói nhịu chứ không phải nói lái vì người phát biểu không có ý định tạo từ mới, và lại chuyển đổi ở đây là chuyển đổi âm tiết.

4. Lời kết

Như ta thấy trên đây, nói lái của người Pháp với tên gọi *contrepeterie* có những cách thức riêng. Nếu xét theo những cách thức đó thì nói “trop cher” thành “très chaud”, hoặc ngược lại, phải là nói lái, không thể khác hơn được. Trường hợp này vừa phù hợp với nói lái của người Pháp lại vừa phù hợp với nói lái của người Việt, thật là một trường hợp hiếm thấy.

Tìm hiểu cách nói lái của người Pháp và của người Việt giúp ta hiểu biết thêm nhiều điều thú vị về nói lái. Mỗi dân tộc đều có cách thức nói lái riêng sao cho phù hợp với cấu trúc ngôn ngữ của họ. Nhưng có lẽ không dân tộc nào không thấy tự hào về nói lái vì đây là một hiện tượng giao tiếp đặc biệt thể hiện một phần tư duy văn hoá dân tộc.

Tài liệu tham khảo

1. Đỗ Thành Dương, *Nói lái trong câu tiếng Việt*, T/c NN & ĐS, số 9-2004.
2. Nguyễn Hanh, *Nói lái-một hiện tượng độc đáo của tiếng Việt*, T/c NN & ĐS, số 10-2003.
3. Lê Trung Hoa-Hồ Lê, *Thú chơi chữ*, Nxb KHXH, 2005.
4. Huỳnh Công Tín, *Cảm nhận bản sắc Nam Bộ*, Nxb Văn hoá Thông tin, 2006.
5. *Từ điển tiếng Việt*, Viện Ngôn ngữ học, Nxb Đà Nẵng, 2004.
6. *Từ điển Pháp-Việt*, Viện Ngôn ngữ học, Nxb Tp HCM, 2002.
7. *Từ điển tiếng Pháp*, Petit Robert 1, Paris, 1998.
8. Dictionnaire de linguistique et des sciences du langage, ©Larouse, 1994.

<http://www.duhamel.bz/contrepeterie/recueil>

<http://fr.wikipedia.org/wiki/contrepeterie>

(Ban Biên tập nhận bài ngày 06-08-2008)